

Etnografinė medžiaga „Lietuvos valsčių“ serijos monografijose

Venantas Mačiekus

Įvadas

Straipsnyje apžvelgiama „Vermės“ leidyklos (vadovas – Petras Jonušas) rengiamos ir leidžiamos „Lietuvos valsčių“ serijos monografijose skelbiama etnografinė medžiaga. Tyrimo tikslas – išanalizuoti serijoje skelbiamą etnografinę medžiagą pagal temas, suskirstyti ją į materialinės ir dvasinės kultūros sritis, įvertinti etnografinės medžiagos apimtį absoliučiais ir santykiniais rodikliais.

Etnografinės medžiagos apimtys pagal monografijas

Per 22 metus (1996–2017) „Vermės“ leidykla išleido 35 „Lietuvos valsčių“ serijos monografijas.

1 lentelė. Etnografinės medžiagos apimtys „Lietuvos valsčių“ serijos monografijose

Eil. nr.	Monografijos pavadinimas	Monografijos pagrindinis sudarytojas	Leidimo metai	Grynasis tekstas* (puslapių)	Etnografinis tekstas		
					straipsnių skaičius	puslapių	dalis (%)
1.	Sintautai. Žvirgždaičiai	Venantas Mačiekus	1996	420	29	260	61,9
2.	Žagarė	„	1998	892	10	87	9,8
3.	Plateliai	„	1999	789	28	209	26,5
4.	Žiobiškis	„	2000	986	22	164	16,6
5.	Širvintos	„	2000	746	13	76	10,2
6.	Lygumai. Stačiūnai	Robertas Jurgaitis	2001	838	13	70	8,4
7.	Veliuona	Vida Girininkienė	2001	1112	7	159	14,3
8.	Raguva	Romaldas Samavičius	2001	1064	15	182	17,1
9.	Seredžius	V.Girininkienė	2003	1164	11	159	13,7
10.	Kvėdarna	Kazys Misius	2004	1088	18	224	20,6
11.	Papilė	V.Girininkienė	2004	1688	16	138	8,2
12.	Tauragnai	V. Mačiekus	2005	1288	32	245	19,0
13.	Musninkai. Kernavė. Čiobiškis	Stanislovas Buchaveckas	2005	1226	15	110	9,0
14.	Laukuva	Virginijus Jocys	2005, 2008	1737	21	206	11,9
15.	Obeliai. Kriaunos	V. Mačiekus	2009	1140	33	259	22,7

16.	Gelvonai	V.Girininkienė	2009	1308	13	144	11,0
17.	Baisogala	Jonas Linkevičius	2009	990	6	80	8,1
18.	Gruzdžiai	Domas Šniukas	2009, 2010	2111	27	404	19,1
19.	Endriejavas	V. Jocys	2010	1334	17	240	18,0
20.	Vepriai	V. Mačiekus	2010	1234	11	79	6,4
21.	Žeimelis	Aloyzas Bėčius	2010	1654	17	160	9,7
22.	Panemunėlis	V. Mačiekus	2011	1570	15	218	13,9
23.	Gelgaudiškis	Antanas Andrijonas	2011	1702	6	69	4,1
24.	Juodupė. Onuškis	Jonas Šedys	2012	1683	16	144	8,6
25.	Kartena	V. Jocys	2012	1442	11	132	9,2
26.	Sintautai	V.Girininkienė	2013	2346	15	170	7,2
27.	Užpaliai	Stanislovas Balčiūnas	2014	2265	15	193	8,5
28.	Pašvitinys	A. Bėčius	2014	1457	12	220	15,1
29.	Daujėnai	Antanas Šimkūnas	2015	1311	5	112	8,5
30.	Šeduva	J. Linkevičius	2016	1303	6	62	4,8
31.	Kamajai	V. Mačiekus	2016	1491	13	194	13,0
32.	Kupiškis	Aušra Jonušytė	2016	1131	5	75	6,6
33.	Ramygala	Gražina Navalinskienė	2016	1468	5	47	3,2
34.	Onuškis	Živilė Driskiuvienė	2017	1477	14	190	12,9
35.	Babtai	D. Šniukas	2017	1484	10	178	12,0
Iš viso				46 939	522	5659	13,5

* Monografijų grynasis tekstas apskaičiuojamas iš monografijos viso teksto atmetus turinius lietuvių ir anglų kalbomis, pratarmes, informaciją apie seriją, informaciją apie monografijų finansavimo situaciją, asmenvardžių ir vietovardžių rodykles.

Iš 1 lentelės matyti, kad 35-ųjų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų bendra grynoji apimtis yra 46 939 puslapiai. Etnografinė medžiagai skirta 5 659 puslapiai, arba 13,5%, grynojo teksto. Etnografinės medžiagos apimtis atskirose monografijose varijuoja nuo 3,2% („Ramygala“) iki 61,9% („Sintautai. Žvirgždaičiai“). Daugiausia etnografinės medžiagos (404 p.) paskelbė sudarytojas D. Šniukas „Gruzdžiuose“. Per 200 puslapių etnografinių straipsnių atspausdinta dar 9 monografijose: penkiose rengtose V. Mačiekaus, dviejose – V. Jocio, po vieną – K. Misiaus ir A. Bėčiaus.

2 lentelė. Etnografinės medžiagos pasiskirstymas pagal lyginamąjį svorį monografijoje

Iki 5%	5,1–10,0%	10,1–15,0%	15,1–20,0%	20,1–25,0%	25,1% ir daugiau
3	13	10	5	2	2

Net 23 monografijose etnografinės medžiagos apimtis yra 5–15% monografijų grynojo teksto.

Etnografinės medžiagos pasiskirstymas pagal temas

Etnografinę medžiagą sąlyginai galima suskirstyti į dvi grupes: medžiaginės kultūros ir dvasinės kultūros. Medžiaginę kultūrą sudaro žmonių sukurti materialūs ir savo poreikiams naudojami natūralios kilmės (gamtiniai) objektai (Trimakas 2008:579).

2 lentelė. Medžiaginei kultūrai priskirtinos temos, straipsnių skaičius ir apimtis

Eil. nr.	Temos pavadinimas	Straipsnių skaičius	Bendra straipsnių apimtis (puslapiais)	Vidutinė vieno straipsnio apimtis puslapiais
1.	Gyvulių ganymas ir priežiūra	10	51	5,1
2.	Žvejyba	5	85	17
3.	Medžioklė	4	31	7,8
4.	Bitininkystė	7	44	6,3
5.	Gamtos gėrybių rinkimas	2	30	15,0
6.	Kaimo amatai	35	518	14,8
7.	Kaimai	11	255	23,2
8.	Sodybų apželdinimas	18	218	12,1
9.	Tradiciniai valstiečių pastatai	26	455	17,5
10.	Gyvenamųjų namų vidaus interjeras	10	141	14,1
11.	Tradicinis patalpų apšvietimas	2	12	6,0

12.	Malūnai	12	305	25,4
13.	Audimas	8	50	6,2
14.	Tradiciniai drabužiai	8	95	11,9
15.	Tradicinis skalbimas, balinimas, dažymas	5	21	4,2
16.	Tradicinis ir dabartinis maistas	25	333	13,3
17.	Valgymo indai, įrankiai, papročiai	5	76	15,2
18.	Kapinės	24	329	13,7
19.	Kryžiai	11	248	22,5
Iš viso		228	3297	14,5

Grupuojujant medžiaginei kultūrai skirtus straipsnius susidarė 19 grupių, į kiekvieną jų pateko nuo 2 iki 35 straipsnių. Į lentelę įtraukti 228 straipsniai, kurių bendra apimtis yra 3 297 puslapiai, arba vidutiniškai po 14,5 puslapio kiekvienas. Vidutinis vieno straipsnio ilgis varijuoja nuo 4,2 puslapio (tradicinis skalbimas, balinimas, dažymas) iki 24,5 puslapio (malūnai).

Dar keliolika pavienių straipsnių, skirtų įvairiems medžiaginės kultūros daiktams, į lentelę nebuvo įtraukti. Kai kurie autoriai ta pačia tema yra parašę po keletą ar keliolika straipsnių. Tai: prof. habil. dr. Vacys Milius (*apvesti juodu rėmeliu*) (kapinės), dr. Eligijus Juvencijus Morkūnas (malūnai), dr. Alė Počiulpaitė ir dr. Skaidrė Urbonienė (kryžiai), Gražina Žumbakienė (sodybų apželdinimas), Vingaudas Baltrušaitis (gyvenamieji namai, jų vidaus interjeras ir apšvietimas).

Dvasinę kultūrą sudaro šeimos ir visuomenės narių tarpusavio santykių ir santykių su gamta normos, susiklosčiusios per ilgaamžę patirtį, pasaulio pažinimo pažiūrų bei etinių nuostatų sistema (Kerbelytė 2004:244). Prie dvasinės kultūros priskirtinas ir tradicinis žinynas (meteorologija, medicina, veterinarija, pedagogika ir kt.).

3 lentelė. Dvasinei kultūrai priskirtinos temos, straipsnių skaičius ir apimtis

Eil. nr.	Temos pavadinimas	Straipsnių skaičius	Bendra straipsnių apimtis (puslapiais)	Vidutinė vieno straipsnio apimtis puslapiais
1.	Žemdirbystės papročiai	18	150	8,3
2.	Talkos ir jų papročiai	3	21	7,0
3.	Kalendoriniai papročiai	31	333	10,7
4.	Vestuvių papročiai	21	208	9,9
5.	Krikštynų papročiai	13	70	5,4

6.	Laidotuvių papročiai	20	182	9,1
7.	Vardinių ir gimimo dienų papročiai	5	19	3,9
8.	Liaudies meteorologija	11	79	7,2
9.	Liaudies astronomija ir chronologija	4	29	7,2
10.	Liaudies medicina	20	244	12,2
11.	Moteriškojo grožio idealas ir jo kūrimas	2	22	11,0
12.	Liaudies veterinarija	4	21	5,2
13.	Liaudies sanitarija	2	7	3,5
14.	Liaudies pedagogika	10	172	17,2
15.	Liaudies etiketas	4	23	5,8
16.	Jaunimo brandos apeigos	2	10	5,0
17.	Tradiciniai sportiniai žaidimai	6	34	5,7
18.	Religinis gyvenimas	5	77	15,4
19.	Senieji tikėjimai	6	58	9,7
20.	Elgetos	2	11	5,5
21.	Prekyba ir turgūs	5	27	5,4
22.	Papročių teisė	20	292	14,6
23.	Kitataučių (čigonų, žydų, rusų sentikių) papročiai	4	44	11,0
24.	Kultūrinio teritorinio tapatumo išraiška ir tradicijų pavidalai kaimo gyvenime (prof. habil. dr. R. Merkienės studija)	1	114	114
Iš viso		219	2247	10,3

Dvasinei kultūrai skirti straipsniai buvo suskirstyti į 24 grupes. Daugiausia vestuvių papročių aprašymų: 31 straipsnis, 333 puslapiai. Antrąją vietą pagal apimtį užima papročių teisė (20 straipsnių, 292 puslapiai). Temas sujungus į didesnes grupes, gaunamas toks vaizdas: pirmoje vietoje tradicinis žinynas (7 temos, 57 straipsniai, 597 puslapiai), antroje – šeimos papročiai (4 temos, 59 straipsniai, 479 puslapiai). Dvasinę kultūrą aprašančių straipsnių autorių spektras platesnis ir įvairesnis už medžiaginės kultūros straipsnių autorių. Čia šalia tyrinėtojų, turinčių mokslinius laipsnius (prof. habil. dr. Reginos Merkienės, prof. dr. Jono Mardosos, doc. dr. Rasos Račiūnaitės-Paužuolienės, dr. Astos Venskienės) daug kraštotyrininkų. Pavyzdžiui, net dešimties monografijų etninės kultūros skyriai buvo parengti daugiausia remiantis Vilniaus universiteto kraštotyrininkų ramuvos ekspedicijų medžiaga.

Išvados

1996–2017 metais „Versmės“ leidyklos išleistose 35-iose „Lietuvos valsčių“ serijos monografijose paskelbti 522 straipsniai etnografinė tematika, kurių bendra apimtis 5 659 puslapiai. Straipsnių autoriai – tituluoti mokslininkai ir savamoksliai kraštotyrininkai.

Pagal medžiaginės ir dvasinės kultūros sritis straipsniai pasidalijo beveik po lygiai: medžiaginei kultūrai skirtų straipsnių 51%, dvasinei kultūrai – 49%.

Literatūra

1. Kerbelytė Bronislava, 2004, Dvasinė kultūra, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2004, t. 5, p. 244.
2. Trimakas Ramūnas, 2008, Medžiaginė kultūra, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2008, t. 14, p. 579.

Pastaba: pranešimas skaitytas konferencijoje „Šimtmečio etnografija“, kuri įvyko 2018 m. lapkričio 20 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje.